

TAKÁCS PÉTER, A rózsza neve: Magyar Köztársaság. Az államok nevéről és a magyar állam átnevezéséről

Gondolat Kiadó, Budapest, 2015. 226 lap

A jogász szerző rövid értekezésnek tartja munkáját, pedig annál többről van szó. A kötet több mint fele, 120 oldal nyelvészeti, földrajzi-kartográfiai, filozófiai-jogi elemzés, valamint kilenc oldal szakirodalom-jegyzék. A könyv szép kivitelű, jó kötésű, a tipográfia is megfelelő, szerkesztése gondos. Komoly érték a szerző pontos helyesírása és igényes, magyaros fogalmazása.

TAKÁCS PÉTER elemzi az államok nevével kapcsolatos elméleti összefüggéseket, és többször kitér a magyar állam átnevezésének kérdéseire is, korrekten, politikai felhangok nélkül tárgyalva ezt a sokak számára érzékeny témát. A kötetet a személyes értékelések – például az utcanevekkel, a névharcok mögötti érzelmekkel, valamint a külön kezdeményezésekkel kapcsolatos kitérők – teszik igazán olvasmányossá. Izgalmas a kiadvány azon része is, amelyben a szerző a tárcaközi Földrajzinév-bizottság munkájára és a bizottság működésére vonatkozó kormányrendeletek belső ellentmondásait elemzi kritikusan (pedig azokat is jogászok fogalmazták). A bőséges lapalji jegyzetek éppen olyan fontosak, mint a főszöveg, így nem is török meg annak folyamatosságát. A könyv lényeges része egy kilencvenoldalas függelék: jól megválasztott hangulatképek a névpolitikai küzdelmekről, háromféle országnévlista, jegyzetek és mutatók. Aki a könyvvel való ismerkedést ennél a résznél, a 135. oldalon kezdi, talán még érdekesebbnek találja a téma-felvetést, és még kíváncsibb lesz a tanulmány első részére.

Mi van a függelék előtt? Itt a következő fejezetek állnak: Az államok nevéről általában; Az államnevek funkciói; Az államok meg-, el- és átnevezéseiről; Az államnevek fajtái (ez a legbővebb, 36 oldalas fejezet); Nyelv, politika, jog: a magyar állam átnevezése („mindössze” 15 oldal); Betűk és szavak, jelek és nevek: az átnevezés értelmezése. E talán száraznak hangzó fejezetcímek érdekes, sokszor humoros elemzéseket vezetnek be. Különösen fontos és országunk történelméről elgondolkodtató az 1. táblázat: Magyarország államformái, államnevei és országneve 1918–2011 között. E közel száz év alatt országunknak négy államformája, öt államneve (ebből egyedül 1919-ben három is volt) és egy országneve volt. A tanulmány leggyakrabban előforduló szakszava az *országnév* és az *államnév*. Már az a tény, hogy a szövegszerkesztő helyesírás-ellenőrzője mint ismeretlen kifejezést pirossal aláhúzza az *országnév* szót (de például az *államnév* szót vagy a *Vanessza* keresztnévet nem), érzékelteti, hogy a szerző sajátos, nem mindennapi témát tárgyal.

TAKÁCS PÉTER szakszerűen felvezeti és számos példával szemlélteti, hogy az államok pontos megnevezésének nemcsak jogi szempontból van jelentősége, hanem lényeges a politika, a földrajz és a kartográfia számára is. Ennélfogva a terminológia gondos vagy éppen pongyola használatát nagy alaposággal járja körül. Az *államforma* kifejezés értelmezése az átlagember számára nem okoz gondot, bár az államformák megnevezésében meglepően nagy a változatosság (pl. *állam, államszövetség, emírség, fejedelemség, föderáció, hercegség, iszlám köztársaság, királyság, nagyhercegség, népi demokratikus köztársaság, szocialista népi közösség, szultánság, többnemzetiségű állam*).

Az *országnev* és az *államnév* szavak látszólag szinonimák, de megkülönböztetésük lényeges, mert jogi, politikai és földrajzi értelemben olyan szakszavak, amelyek egy-egy sajátos tulajdonnévfórmát jelölnek. A tanulmány igen értékes részét képezi e két szó tartalmának jogi-filozófiai értelmezése és különböző szerzők szóhasználatának elemzése. Így tudjuk meg, hogy az *országnev* – amely valamely államalakulat rövid, többnyire egytagú és az államformára nem utaló megjelölését jelenti – a különböző forrásokban *nem hivatalos államnév, rövid alakos államnév, rövid államnév, rövid név, társadalmi név* megnevezéssel is szerepelhet. Az *államnév* viszont általában hosszabb, és tartalmaz olyan nagybetűs utótagot (akár többet is), amely kifejezi az államformát. Nemcsak az államformák megnevezése változatos: a szakirodalom is sokféleképpen jelöli meg az államnevet, pl. *alkotmányos államnév, alkotmányos név, hivatalos államnév, hivatalos név, hosszú alakos államnév, hosszú alakos név, hosszú név, teljes államnév*. Itt meg kell jegyezni, hogy a köztudattal ellentétben mind az országnev, mind az államnév hivatalos név, hiszen ezek az ország alkotmányában nevesítve szerepelnek. A félreértést bizonyítva az okozza, hogy az államformára is utaló nevet mindannyian hivatalosabbnak érezzük, mert azt többnyire hivatalos megjelölésekben, ünnepi alkalmakkor használják.

A terminológia egységes értelmezése érdekében a szerző szerintem megfontolandó megoldást vet fel, bár lehet, hogy ezzel csak bővítené a terminológiai sokféleséget. Javaslatát a következő: az ún. rövid név (pl. *Lengyelország*) legyen az ország (állam) *földrajzi nev-e* – hiszen a térképeken is ez az alak szokott megjelenni –, míg az ún. hosszú nevet (pl. *Lengyel Köztársaság*) tekintsük inkább *intézménynév*-nek – ez a forma ugyanis inkább hivatalos, jogi szempontú szövegekben jelenik meg. Ez a megközelítés akár már azt is indokolhatná, hogy akadémiai helyesírási szabályzatunk kapjon egy rövidke kiegészítést. Azonban a szerző összegzése szerint csak az államok 80%-ának van két (ún. rövid és hosszú) neve, 18%-uk esetében ugyanaz a két név alakja, és 2%-uknak (ötnek) csak egyetlen neve van. A szerző szerint tehát az országok ötödének a neve hol földrajzi név (országnev), hol intézménynév (államnév) lenne.

A könyvből megtudjuk, hogy az átnevezést a nemzetközi jog nem szabályozza: az ENSZ csak elfogadja vagy vitatja a névhasználatot (például Macedónia esetében az 1990-es években). Az természetes kikötés, hogy két országnak nem lehet teljesen azonos a neve, viszont az lehetséges, hogy ugyanolyan legyen a zászlójuk (pl. Csád és Románia zászlaja megegyezik). Érdekes fejezetet szentel a szerző a névadás és névmegállapítás jelentőségének is. Szerinte a névváltoztatás új identitás kialakulását fejezi ki, vagy ahhoz kíván hozzájárulni, ahogy például az új személynév új személyiséget is kifejez. A természettudománytól sem idegen ez a megközelítés: Gauss szerint ha a terepet a geodéták felmérték, az objektumokat szögekkel, koordinátákkal és nevekkel látták el, akkor azok már mások lettek, mint előtte voltak.

Nagyon helyes, hogy a szerző több, nem egyszer különös és szórakoztató esetet is bemutat, amelyek bizonyítják, hogy a névhasználat politikai érzékenységet sérthet. Ez többnyire az ország nevének lefordításából, az ún. belső név és külső név különbözőségéből adódik. Jó stílussal, személyes véleménnyel kiegészítve tér ki például az *Elefántcsontpart* ~ *Côte d'Ivoire*, *Fehéroroszország* ~ *Belarusz* ~ *Belorusszia*, *Csehország* ~ *Cseh Köztársaság*, *Kína* ~ *Kínai Népköztársaság* névhasználat problémájára, vagy a túlzott óvatosságból adódó helytelen névhasználatra (pl. *Ír Köztársaság*). Kevésbé közismert eseteket hoz fel arra, hogy a magyar külügyi gyakorlatban – éppen az érzékenység tiszteletben tartása érdekében – a mindennapi nyelvhasználatától eltérően használnak neveket (pl. *Grúzia* ~ *Georgia*, *Salvador* ~ *El Salvador*).

Az elemzéseket különféle listák egészítik ki. Ilyen a magyar Földrajzinév-bizottság által gondozott Ország- és területnevek című lista, valamint az ENSZ földrajzi neveket foglalkozó szakértői csoportjának (UNGEGN) listája, mely az országok ún. rövid és hosszú nevét angol, francia, spanyol, orosz, kínai és arab nyelven adja meg. A harmadik névlista (Az államok listája cím alatt) egy javaslat, amely több országnév és államnév esetében eltér a Földrajzinév-bizottság anyagától. Feltétlenül támogatom, hogy ez a bizottság mielőbb foglalkozzon TAKÁCS PÉTER sajátos jogi alapú megközelítésének eredményével. Összeállítása kiegészül még egy szokatlanul „olvasmányos” táblázattal, amely felsorolja az államtöredékeket, a töredékállamokat, illetve a szerző által projektállamnak nevezett, nem létező államalakulatokat. Az ezekhez tartozó jegyzetek nemcsak tényesrűek, és a szerző elméleti álláspontját tükrözik, hanem TAKÁCS PÉTER humorérzékét is igazolják.

Végezetül: aki nemcsak belelapoz, de el is olvassa a könyvet, az végül rájön, mire utal a címben a *rózsa*.

GERCSÁK GÁBOR
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Informatikai Kar

Névtani Értesítő

38.

**Budapest
2016**

NÉVTANI ÉRTESÍTŐ

A Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének lektorált folyóirata

Felelős szerkesztő: FARKAS TAMÁS

Szerkesztő: SLÍZ MARIANN

Szerkesztőbizottság:

BAUKO JÁNOS, BÖLCSKEI ANDREA, FÁBIÁN ZSUZSANNA,
GERSTNER KÁROLY, HEGEDŰS ATTILA, HOFFMANN ISTVÁN, JUHÁSZ DEZSŐ,
LACZKÓ KRISZTINA, TÓTH VALÉRIA

A szerkesztőség címe:

ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet
1088 Budapest, Múzeum körút 4/A – Telefon: (36-1) 411-6500/5353
Postacím: 1364 Budapest, Pf. 107 – E-mail: nevtert@btk.elte.hu

Internetes elérhetőség: <http://nevtert.elte.hu>

ISSN 0139-2190 (nyomtatott) – ISSN 2064-7484 (online)

38. szám

Budapest, 2016

A kötet megjelenését támogatta:

MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó
Bizottsága

ELTE BTK HÖK

TARTALOM

TANULMÁNYOK

SZENTGYÖRGYI RUDOLF: A Tihanyi alapítólevél személynevei III. Személynevek és helynevek kapcsolata	9
N. FODOR JÁNOS: A történeti személynév földrajz mint a nyelv földrajz egyik kutatási területe II. Név földrajzi módszer a nyelvjárástani kutatásokban	19
FARKAS TAMÁS: A magyar családnévanyag kontrasztív szempontú tipológiai-statisztikai vizsgálata	33
SLÍZ MARIANN: A foglalkozásnévi eredetű családnevek típusa a magyar családnevek rendszerében. Egy történeti névtipológiai vizsgálat tanulságai	53
SCHIRM ANITA: Adalékok a nyelvhasználók családnevekkel kapcsolatos ismeretéhez	67
HORVÁTH LÁSZLÓ: Egy józsefvárosi bérház női cselédeinek keresztnévei a 19–20. században	79
PÁJI GRÉTA: Írói névadási tendenciák és stratégiák Kosztolányi Dezső novellái alapján	85
MIKESY GÁBOR: Földrajzi nevek a közigazgatásban	101
DITRÓI ESZTER – VARGHA FRUZSINA SÁRA: Települések közti nyelvjárási és névföldrajzi hasonlósági viszonyok összevető elemzése Vas és Zala megyében	113
HARALD BICHLMEIER: Néhány megjegyzés a pannóniai víznevek legrégebbi rétegéhez I. <i>Sáva/Száva/Save</i>	131
KOVÁCS ÉVA: A Százdi alapítólevél nyelv- és névtörténeti forrásértékéről	143
SEBESTYÉN ZSOLT: Hegy- és településnevek a Felső-Tisza-vidéken	157
TÖRÖK KATALIN: Hely- és személynevek a magyar internetes gasztronómiai blogok és receptgyűjtemények ételneveiben	171

MŰHELY

LACZKÓ KRISZTINA: A tulajdonnévi helyesírás változásai az AkH. 12. kiadásában	181
POMOZI PÉTER – FÖLDESI ESZTER: Az észti névtervezés az észti nyelvpolitikai modell tükrében	193
HOFFMANN ISTVÁN: A Kiss Lajos-díj 2016. évi nyertese: dr. Póczos Rita	209
RÁCZ ANITA: Etonimák a régi magyar településnevekben. Habilitációs értekezés összefoglalója	211
A doktori iskolákban megvédett névtani témájú disszertációk 2015-ben: KISS MAGDALÉNA, A Körösmente folyóvízneveinek névrendszertani vizsgálata; TÓTH LÁSZLÓ, Elméleti és módszertani lehetőségek az irodalmi onomasztikában. Tulajdonnevek Szilágyi István műveiben (Különös tekintettel Hollóidő című regényére); DITRÓI ESZTER, Helynévrendszerek modellalapú vizsgálata. A helynévminták összevető analízise statisztikai megközelítésben	217

KÖNYVSZEMLE

BÖLCSKEI ANDREA: Farkas Tamás – Slíz Mariann szerk.: Magyar névkutatás a 21. század elején.	229
--	-----

FÁBIÁN ZSUZSANNA: Enzo Caffarelli ed.: Nomi italiani nel mondo. Studi internazionali per i 20 anni della »Rivista Italiana di Onomastica«. Italian Names in the World. International Studies for the 20 Years of »Rivista Italiana di Onomastica« [Olasz nevek a világban. Nemzetközi tanulmányok a Rivista Italiana di Onomastica 20. évének köszöntésére]	233
KOCSÁR LILLA: Paula Sjöblom – Terhi Ainiala – Ulla Hakala eds.: Names in the Economy: Cultural Prospects [Nevek a gazdaságban: kulturális távlatok].....	237
KRIZSAI FRUZSINA: Oliviu Felecan – Daiana Felecan eds.: Unconventional Anthroponyms. Formal Patterns and Discursive Functions [Nem konvencionális tulajdonnevek. Alaki mintázatok és diszkurzív funkciók].....	240
GYÖRFFY ERZSÉBET: Bauko János: Bevezetés a szocioonomasztikába. Oktatási segédlet.....	242
BAUKO JÁNOS: Két szlovákiai névtani kiadványról (Milan Majtán: Naše priezviská [Családneveink]; Jaromír Krško: Úvod do toponomastiky [Bevezetés a helynévkutatásba])	247
SZENTGYÖRGYI RUDOLF: Kovács Éva: A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás.....	249
TÖRÖK TAMÁS: Bába Barbara szerk.: Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdú-böszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei.....	253
SEBESTYÉN ZSOLT: В. В. Лучик: Етимологічний словник топонімів України [Ukrajna helyneveinek etimológiai szótára]	255
TÜCSÖK DOROTTYA: Manfred Niemeyer Hrsg.: Deutsches Ortsnamenbuch [Német helynévszótár]	257
HALÁSZ ESZTER – SIMON JUDIT: Egy nemzetközi helynévtani könyvsorozat első négy kötetéről (Peter Jordan – Hubert Bergmann – Caroline Burgess – Catherine Cheetham eds.: Trends in Exonym Use [Írányzatok az exonimák használatában]; Peter Jordan – Ferjan Ormeling eds.: Toponyms in Cartography [Helynevek a kartográfiában]; Peter Jordan – Paul Woodman eds.: The Quest for Definitions [Definíciók keresése]; Peter Jordan – Paul Woodman eds.: Confirmation of the Definitions [A definíciók megerősítése]).....	259
GERCSÁK GÁBOR: Takács Péter: A rózsza neve: Magyar Köztársaság. Az államok nevééről és a magyar állam átnevezéséről.....	264
SZABÓ PANNA: The British 19th Century Surname Atlas [A 19. századi brit családnevek atlasza]	266
SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ: Vörös Ferenc: Kis magyar családnévatalasz.....	269
BAGYINSZKI SZILVIA: Vörös Ferenc: Fejezetek a 18. század eleji Magyar Királyság névföldrajzából.....	271
HARANGOZÓ RÉKA ANNA: Vörös Ferenc – Misad Katalin szerk.: A nyelvföldrajztól a névföldrajzig V. Interetnikus kapcsolatok	274
KAPOSI DIÁNA: Vörös Ferenc szerk.: A nyelvföldrajztól a névföldrajzig VI. Határtalan névföldrajz	277
KOZMA JUDIT: Peter Gilles – Cristian Kollmann – Claire Muller Hrsg.: Familienamen zwischen Maas und Rhein [Családnevek a Maas és a Rajna között]	280
KOZMA JUDIT: Axel Linsberger: Wiener Personennamen. Ruf-, Bei- und Familienamen des 15. Jahrhunderts aus Wiener Quellen [Bécsi személynevek. 15. századi egyén-, ragadvány- és családnevek bécsi forrásokból]	282

BASKI IMRE: Edwin D. Lawson – Richard F. Sheil – Zinaida S. Zavyalova / Едвин Д. Лоусон – Ричард Ф. Шейл – Зинаида С. Завьялова: Tatar First Names from West Siberia: An English and Russian Dictionary with Native-Speaker Pronunciation CD / Имена татар Западной Сибири: Словарь на английском и русском языках. В комплекте CD с записью произношения имен. [Nyugat-szibériai tatár személynévek: angol–orosz szótár, a nevek anyanyelvi kiejtését tartalmazó CD-vel].....	286
PÁJI GRÉTA: Németh Zoltán: Álnév és maszk.....	289
HORVÁTH BRIGITTA: Két névtani vonatkozású köszöntő kötetéről (Bárh M. János – Bodó Csanád – Kocsis Zsuzsanna szerk.: A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére; Kalcsó Gyula szerk.: Tanulmányok a magyar nyelvről. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XLII. Sectio Linguistica Hungarica)	291
A Névtani Értesítő szerkesztőségébe 2016-ban beérkezett magyar névtani kiadványok.....	296
FOLYÓIRATSZEMLE	
IMREH RÉKA: Helynévtörténeti Tanulmányok 11. (2015)	297
BALLA NÓRA: Onoma 47. (2012).....	299
FÁBIÁN ZSUSZANNA: Rivista Italiana di Onomastica 21. (2015).....	302
BÖLCSKEI ANDREA: Nomina 37. (2014).....	306
NÉMETH DÁNIEL: Onomastica 59. (2015).....	307
ANTAL GERGELY: Вопросы Ономастики 18–19. (2015)	309
GYÖRFFY ERZSÉBET: Studia anthroponymica Scandinavica 33. (2015)	311
GYÖRFFY ERZSÉBET: Ortnamnssällskapet i Uppsala Årsskrift (2015)	313
MEGEMLÉKEZÉS	
B. GERGELY PIROSKA: Ördög Ferenc (1933–2016).....	317
TÁJÉKOZTATÓ	
Szerzőink figyelmébe.....	321
Számunk szerzői	325
CONTENTS	327